

1. **MOR** (156) *sb m*

mór (2), mor (1); mór *BiałKat*; mór : mor *Mącz* (1:1); mor-.

sg *N* mór (51); mór (1), m(o)r (50). $\diamond$ *G* moru (14). $\diamond$ *A* mór (34); mór (1) *BiałKat*, mor (1) *Mącz*, m(o)r (32). $\diamond$ *I* morem (34); -em (1), -(e)m (33). $\diamond$ *L* morze (5). $\diamond$ *pl N* mory (12). $\diamond$ *A* mory (5). $\diamond$ *I* m(o)rmi (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

*Każda wielka epidemia gorączkowej choroby zakaźnej (w szczególności zaraza morowa, zwana też czarną śmiercią, dżumą), dziesiątkująca tysiące ludzi; pestilentia Calag, Calep, Cn; pestis Mącz, Cn (156) : tego czału narichley fie poczyna mor/ bo powietrze gorączością floneczną bywa wczyciono/ á tak iest skłonniefze ku nakażeniu niżli gęfte á grube/ [...] á tak wiele ludzi zaraża iż mułzą mrzeć. FalZioł V 72, I 155d, II 3d [2 r.], III 19d, V 61, 61v (10); w Attenach było nakażone powietrze [...] tedy Ipocras kazał nawozić około miasta wiele dębiny y z liścim y kazał palić, ktoremże dimem ono złe powietrze zagnał á mor przełtał *BielŻyw* 68, 25 [3 r.]; iz nie indziey ma bycz dzierzan Syem Valny, iedno w Piotrcovie okrom morv a choroby nalfey Kroliewfkiei *ComCrac* 13v; *LudWieś* B3v; *LibMal* 1545/96v, 97v; *RejKupSekl* a5v; *Leop* 2. *Reg* 24/15; Mor tám [w Moskwi] nie bywa bo iest dobre powietrze *BielKron* 430, 189, 206v, 218, 229, 255v (12); Dymienice wrzody fą dymionowe/ ktore fye połpolicie w mor przydaią *SienLek* 119, 3, 12 [2 r.], 156; Płatnerz czeka kłopotow/ chłopek ná wsi żniwá/ Bárwierz zwad/ Grubarz moru *BielSat* C3 [idem *BielRozm* 20]; *RejZwierc* 204v; *WisznTr* 33; *BielSen* 8; *ArtKanc* S; *BielRozm* 20; *Calep* 795b; bo złodzieie zawnždy powietrze rozmnożą kradzieżą [...] Bo kto tány przedawa niż to łtoi/ álbo z moru álbo złodziey pewny. *GostGosp* 146; [Mor/ Pestis/ pestilentia, lues. *Volck* Lll3v].*

mor z czego (2): Po tym głodzie był zafię wielki mor z tych żioł szkodliwych ktore ludzie miałto chlebá iedli. *BielKron* 366, 415.

mor na kogo (1): wybieray sobie [*Dawidzie*] s tych trzech rzeczy złych iedno złe ktore chcefz/ álbo trzy dni mor wielki ná lud twój *BielKron* 73v.

W połączeniach szeregowych (48): *BierEz* H2; *SeklKat* E, Ev; *MurzNT* *Matth* 24/7; *Leop* *Ier* 29 arg, 44/13; gdy przepulzczę ná Ieruzálem cztery ciężkie plagi moię to iesth/ miecz/ głod/ írogie zwierzętá/ y mor [*pestilentiam*]/ ku wygládzieniu z niey człowieka y dobytkow. *BibRadz* *Ez* 14/21; Będę go [*króla Gog*] ładził/ morem [*peste*] y pomordowánim y dżdżem nawnálnym/ grádomemi łztukámi *BibRadz* *Ez* 38/22, *Ier* 21/7, 9, 32/36; widzimy iż od dwu łet lath tego ludu [*Turków*] żadny práwie do gruntu nie przełomił iego nieprzyiaciel/ chyba mor/ wiátr/ ogień/ głod/ wodá álbo wnątrzną walki łámych *BielKom* 259v, 43, 77v, 95, 136, 147, 265v; *RejAp* 59v, 83; *RejPos* 244v, 276v *marg*; *BielSat* M4; *RejZwierc* 88, 198v; *RejPosWstaw* [41³]v; *BudBib* I 189d *marg*, 1. *Reg* 8/37, *Ier* 21/7, 29/17, 18 (8); Dániel Prorok Boży poświádcza/ y rzecz łámá okázuie: że wiele ziem/ zbywfzy obywatelow łwych/ przez głod/ przez mor y woynę [*fame, peste, bello*]/ łtráciły pirwfze przezwiłko łwe y pánowánia łpołob *ModrzBaz* 105v, 4; *WerKaz* 295; Złosliwi Plánetowie nád námi przewodzą/ Walki/ głody/ y mory/ y wzyłtko złe rodzą. *BielSen* 5, 10; *BielSjem* 34; *ArtKanc* M5, S; *BielRozm* 6; *GostGosp* 146; Abowiem powłtanie narod przeciwko narodowi/ y krolełtwo przeciwko krolełtwo: y będą mory/ y głody/ y drżenia ziemie [*pestilentiae et fames et terrae motus*] po mieścách. *WujNT*

Matth 24/7, *Luc* 21/11; nuż mory/ głody/ pożogi/ naiązdy Tátárfkie/ kozáckie/ mordy domowe/ y plagi przed tym niezwyčáyne/ ktorým końcá niemáľz. *PowodPr* 24; Inne grzechy Pan Bog karze morem/ y głodem/ y innemi niemocámi: ále odľtępľtwo od wiáry ś. [...] mieczem pogáńľkim gubi. *SkarKazSej* 688b.

W charakterystycznych połączeniach: mor panował (4), przekazał (2); mor oddalić, posłać; morem gonić, sądzić; mor szkodliwy.

Przysłowie: Bellum omnium pater, Proverbium, W mor á w woynę naywięcey nowin. Mącz 24b.

Frazy: »mor [na kogo] przypadnie« [szyk zmienny] (3): Invasit pestis in vitam hominum, Mór przipaďł ná ludzie. Mącz 473a; *RejZwierc* 204v; Stáďci [z powodu rozpustności] mory/ powodzi/ głody/ miecz nieprzyiacielľki/ y ine káźni miľego Boga przypadáią *RejPosWstaw* [41³]v.

»mor przyszedł [na kogo]« [szyk zmienny] (3): *BielŻyw* 25; *BielKron* 205v; Pothym po niektórych dniách przyľzedł mor ná slugi y sluzębnice iego y pomárli wľzyľcy. *HistRzym* 128v.

»mor się rzuci« (2): Tam miedzy obegnáńce/ mor sie prędko rzuci *BielSat* M4v [*idem*] *BielSjem* 35.

Zwroty: »być z moru« = przybywać z miejsca, gdzie panuje mór (1): Kędy się vďalź nieboże? do Dworu? Tám cię nie puľzczą: Bo wiedzą żeś z moru. ProtStoj Ev.

»karać, skarany morem« (5 : 1): Delfowie ľkaráni byli: Morem głodem y walkámi *BierEz* H2; *SeklKat* E, Ev; *RejAp* 59v; ktorzi nim [*Bogiem*] gárdzą [...] tych karze y głodem y morem [*punit et fame et peste*]/ y ogniem y powodziámi/ y woyną y vpadkiem Rzeeżyppolitey. *ModrzBaz* 4; *SkarKazSej* 688b.

»(na)puścić (a. przepuścić) mor [na kogo, co]« = *mittere pestilentiam Vulg* [szyk zmienny] (9): áľbo bych przepuścił mor ná lud moy [przepuściłbym powietrze *WujBib*] *Leop* 2. *Par* 7/13; *BibRadz Ez* 14/19, 21; Iźbych puścił głod/ miečz/ mor/ y káźdą iną ľrogość ná ziemię *RejAp* 83; *RejPos* 75v, 276v; Abo mor nápuľzczę ná ziemię onę [*vel pestilentiam immisero*] *BudBib Ez* 14/19, *Ier* 29/17; *ArtKanc* M5.

»morem pomrzeć (a. umrzeć), zdechnąć (a. zdychać), upaść« = *mori peste PolAnt* [szyk zmienny] (8:3:1): Ktory pozostánie w mieście tym zdechnie morem/ mieczem/ y głodem *BibRadz Ier* 21/9, *Ier* 21/6; iź Papież Eneás Silwius vmárl morem w Ankonie *BielKron* 255v, 164, 166v, 189; Ten nędznik [*prorok Gad*] zdáło mu się iź to náľzeyľza/ obrał ľobie mor/ ták iź iednego dnia ľiedmđzieľiat tyľięcy ludzi morem vpadł. *RejZwierc* 204v; *BielSpr* 59, 62v; *BudBib Ier* 21/6, *Ez* 33/27; *BielSjem* 32.

bibl. [Ier 29/18, Ez 14/19] »wykorzenić, wyniszczyc; wytracony morem« = persequi in pestilentia Vulg [szyk zmienny] (2:1:1): *Leop Ier* 29 arg; Iź bych się ták bárzo rozgniewał ná ľwiát/ iźbych gi áľbo morem/ áľbo głodem/ áľbo mieczem/ áľbo dzikiemi źwirzety wyniszczyc chciáľ. *RejPos* 244v; *RejZwierc* 88, 198v.

»morem zejść (a. odejść)« (2): Iedni morem drudzy walką zefľzi *RejJóz* M2v; *BielKron* 412.

Wyrażenia: [»mor cięźki«: Mogę rzec/ że będąc w cięźkim morze/ nie náľazłem rzeczy przeľpiecznieyľzý náđ Rutę UrzędowHerb 271 (*Linde*).]

»okrutny mor« (1): iáko wielekroć Pan záwźdy karał nieppuľľzne ľłowu swoiemu okrutnemi mormi/ dziwnemi á ľrogimi ľmierciámi/ wrzody/ niemocámi/ y vpadki rozlicznemi. *RejAp* 59v.

»srogi mor« (2): *RejPos* 75v; trzy dni przypadnie ľrogi mor ná ludzi twoie. *RejZwierc* 204v.

»straszliwy mor« (1): Głód/ y ftráfzliwy mor/ w nim częłto pánuie *WisznTr* 32.

»mor wielki« = *magna pestilentia PolAnt* [szyk 13:4] (17): *LudWieś* A2; Y pobiię miełzczány miáłtá tego/ lud y bydłó/ á pomrą wielkim morem. *BibRadz Ier* 21/6; Tegoż roku był wielki mor w Niemcech/ ták iż kto fie rozniemogł od godziny do godziny żyw niebył *BielKron* 206v; Látá 1496. był wielki mor w Krákowie y wżędzye w máłey Polfcze. *BielKron* 399v, 73v, 166v, 181, 190v, 325 (14); *BudBib Ier* 21/6.

»morem (będzie) zarażon(y)« (2): POzew ták zbić może/ iefli ieft ná mieyftce nie przefzpieczne/ morem zaráżone *GroicPorz* t2; *SienLek* 32v.

Szeregi: »głód, (i, a) mor« = *fames, pestisPolAnt, Vulg, Modrz; fames, pestilentia PolAnt, Vulg* [szyk 7:2] (9): *BibRadz I* 418d *marg; BielKron* 176, 228, 300v; Obiecał iey pokułzác mory/ głody/ rozlicznymi ftráchy/ walkámi/ niemocámi/ y fmierciámi dziwnemi *RejAp* AA8, 57v; *BiałKat* 196; Owi głodem/ á drudzy morem okróceni/ Wiełka [!] trofkámi część poráżeni. *KochPs* 166; *WisznTr* 32. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 42 r.*].

»mor a niemoc« (1): łzkody oddalony mory a nyemoczy ufzmyerzony modlythwy uyfluchany *PatKaz III* 124v.

»ogień i mor« (1): Tego roku ácz był dobry vrodzay ná żywność/ ále ognie y mory bárzo panowały *BielKron* 419v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*].

»mor, (abo) powietrze« = *pestis Mącz; pestilentia Calag* [szyk 2:1] (3): *Mącz* 294d; á iáki frogi mor ábo iákie frogie powietrze przepuścił [*Pan Bóg*] ná nie *RejPos* 75v; Mor. Powietrze. Pestilentia. *Calag* 375a.

»smrod albo mor« (1): zá kilka dni záłmrodzą fie oni zbići/ zwłázczá Lećie/ thák bárzo iż mułzą obegnáncy łmrodem álbo morem zdychác *BielSpr* 62v.

Przen: Herezja (2) : Ná nich [*książętach*] to zależy Papielki Cefárski Dekret baczyć/ á Exekucyá łpilnoścjá czynić/ krzywdy bożey fie pomścić [...] á ten mor łzkodliwý oddalić *BielKron* 199.

Wyrażenie: »zarażon Antykrysta morem« (1): Tyś ogárniony ieft tym to Pánieńłkim zborem/ Ktory nie ieft zaráżon Antykryłtá morem *ArtKanc* O16.

a. *Zaraza, pomór na bydłó* (5) :

mor na co (2): gdi młodzi barani tak połpolicie buyni łą/ tedy rad bywa mor ná owcze tego roku *FalZioł* IV 3a; *Leop Ex* 9/3.

Frazy: »mor [*na co*] padł« (2): mor ná owcze albo ná iny dobytek padł *FalZioł* I 113c, *4.

»mor [*na co*] przyszedł« (1): Kometá ftráfzna przez trzy Miefiące trwáłá w Polfcze/ zá ktorą potym mor ná bydłó włzelákie przyszedł. *StryjKron* 340.

Wyrażenie: »mor ciężki« = *pestis gravis Vulg* (1): Oto pomłtá moiá będzie/ ná role tve/ ná konie/ ofly/ wielbłády/ owce/ y ná woły/ mor bárzo ciężki. *Leop Ex* 9/3.

Synonimy: »powietrze (morowe)«, »zaraza morowa«.